

PAPER DETAILS

TITLE: Bankaların Ekonomideki Roller ve Parasal Genişlemeye Etkilerinin Bilançolar Üzerinden Analizi

AUTHORS: Özgür ÖZKAN

PAGES: 552-571

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2300680>

Bankaların Ekonomideki Roller ve Parasal Genişlemeye Etkilerinin Bilançolar Üzerinden Analizi

The Role of Banks in the Economy and Analysis of Their Effects on Monetary Expansion with the Balance Sheet

Özgür ÖZKAN ¹

Öz

Bankaların ekonomideki rolleri konusunda literatürde oldukça uzun soluklu bir tartışma vardır. Bankaların finansal aracı olduğunu öne süren Ortodoks iktisat karşısında post Keynesyen görüş bankaların para yaratma gücüne sahip olduğunu öne sürmektedir. Aslında bankaların para yaratma gücüne sahip olduklarına yönelik düşünce sadece post Keynesyen görüşle sınırlı değildir. 1900'lerin başlarından başlayarak bir yüzyıl veya daha uzun bir süre boyunca, ekonomistler bankaların para yaratma gücüne sahip olduğunu kabul etmişlerdir. Bu çalışma bankaların finansal sistem içindeki rollerini sorgulamayı amaçlamıştır. Bu amacı gerçekleştirmeye yönelik olarak ilgili literatür, geniş tarihsel zamanı kapsayacak biçimde incelenmiştir. Bu çalışma, konuyla ilgili post Keynesyen varsayımlara dayanmaktadır. Çalışma, gerek literatür bulguları, merkez bankalarının açıklamaları, bilanço analizleri ve Türk bankacılık muhasebe çerçevesi göz önüne alındığında bankaların finansal sistem içerisinde aracı kurum olmadıklarını, aksine para yaratma gücüne sahip oldukları sonucuna ulaşmıştır.

Jel Kodları: E51, G2, G21, M40

Anahtar Kelimeler: Post Keynesyen İktisat, Bankacılık Sektörü, Finansal Sistem, Mali Tablo Analizi

Abstract

There is a long-standing debate in the literature about the role of banks in the economy. In contrast to orthodox economics, which argues that banks are financial intermediaries, the post-Keynesian view argues that banks have the power to create money. In fact, the idea that banks have the power to create money is not limited to the post-Keynesian view. For a century or more, beginning in the early 1900s, economists recognized that banks had the power to create money. This paper aimed to question the role of banks in the financial system. In order to achieve this aim, the relevant literature has been examined in a way that covers a wide historical time. This paper is based on post Keynesian assumptions on the subject. The paper concluded that banks are not intermediary institutions in the financial system, on the contrary,

¹ Dr., Yeminli Mali Müşavir, ozgur_978@hotmail.com, [Orcid: 0000-0002-2338-1286](https://orcid.org/0000-0002-2338-1286)

they have the power to create money, considering the literature findings, explanations of central banks, balance sheet analyzes and the Turkish banking accounting framework.

Jel Codes: E51, G2, G21, M40

Keywords: Post Keynesian Economics, Banking Sector, Financial System, Financial Analysis

1. Giriş

Para kavramı ve paranın yaratımı ya da para arzındaki artışın nasıl meydana geldiği, merkez bankaları için para arzının kontrolünün mümkün olup olmadığı literatürde oldukça yaygın bir tartışma konusudur. Bu tartışmaların büyük çoğunluğu ise paranın ekonomideki rolü ve para politikasının makroekonomik hedeflere ulaşmadaki yeri ve etkinliği üzerinedir.

Söz konusu tartışma büyük ölçüde para teorisi ve politikası ders kitaplarda anlatılan biçimi ile hâkim iktisadın görüşlerine karşı çıkan Heterodoks ve özellikle de post Keynesyen iktisatçıları tarafından yürütülmektedir ve içsel para arzı yaklaşımı literatürünü oluşturmuştur.

Bu çalışma para kavramına ve paranın yaratılma sürecine ilişkin tartışmalardan yola çıkarak bankaların finansal sistem içerisindeki rollerini ve bu bağlamda içsel para arzı yaklaşımının görüşlerini örnek banka bilançoları üzerinden açıklamayı amaçlamaktadır. Dolayısıyla çalışma paranın yaratılma süreçlerini ve bunun bilançolar üzerindeki gösterimini ortaya koymayı ve bu konuda yazılmış az sayıda olan Türkçe literatüre katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Böylece yaygın iktisat öğretisinin dışına çıkılarak bankaların ekonomideki rolünün ve parasal genişlemenin nasıl gerçekleştiğinin daha doğru bir zeminde tartışılmasına katkı sağlanabileceği düşünülmektedir.

Çalışmamız post Keynesyen iktisat varsayımlarının kabulüne dayanmaktadır. Buna göre para arzı içseldir ve parasal genişleme para talebinden para arzına doğrudur. Bankalar para piyasasının aracı kurumları olmayıp doğrudan parayı yaratan kurumlardır. Yani Neo-Klasik iktisadın paranın merkez bankaları tarafından yaratılıp bankalar tarafından çoğaltıldığı görüşüne karşı çıkarak paranın bankalar tarafından yaratıldığını savunmaktadırlar. Yani bankalar kredi vererek mevduat yaratırlar ve para arzının artmasına neden olurlar. Bu çalışmada ayrıca devlet parası kavramı da yer almıştır. Bu çalışma, kredi genişlemesinin, kamu açıklarının ve cari fazlanın parasal genişlemeyi arttıran üç temel neden olduğu yönündeki post Keynesyen bakışı kabul etmiş ancak kredi genişlemesi biçimde meydana gelen genişlemeyi inceleme konusu yapmıştır (Davidson, 2011; Lavoie ,2006).

Çalışma planı ise şu biçimdedir. Giriş bölümünü takip eden birinci bölümde para kavramına yönelik tartışmalara yer verilmiştir. İkinci bölümde ise bankaların ekonomide rollerine yönelik tartışmalara ayrılmıştır. Üçüncü bölümde ise bankacılık sektörünün ekonomideki rollerine yönelik teorik tartışmalar banka bilançoları üzerinden ele alınmıştır. Sonuç bölümünde ise genel bir değerlendirme yapılmıştır.

2. Para Kavramı Üzerine Tartışmalar

Tarih boyunca ve dünyanın her yerinde para, geçmişte deniz kabuğu, bakır külçe, gümüş ve altın gibi madeni paralardan, günümüzdeki renkli kâğıt veya polimer ve dijital banka kayıtlarına kadar çeşitli biçimler almıştır.

Modern ekonomilerde paranın kabul edilen iki biçimi vardır. Bunlar birincisi paranın nakit ufaklık ve banknotlardan oluşan nakit para diğeri ise banka mevduatlarıdır.

Bunlardan nakit, fiziksel bir para biçimidir, bir finans kurumunun hesaplarında tutulan mevduatlar ise dijital bir para biçimidir ve modern bir ekonomide paranın en büyük payını oluşturmaktadırlar. Bu nedenle mevduatlar bankaların ve diğer finansal kuruluşların yükümlülükleridir. Çünkü mudi bunları geri isteyebilir ve bu kuruluşlar temerrüde düşme riski altındadırlar.

Para en başta bir genel kabul görmüş bir değişim aracı olarak tanımlanır ancak elbette bu oldukça tartışmalı bir konudur. Çünkü iktisat yazınında iktisat okulları arasında paranın kullanımıyla ilgili köklü farklılıklar bulunmaktadır. Bu tartışmalar çok temel iki düşünce arasındadır. Bu görüşlerden ilki paranın yansız olduğunu yani ekonomik süreci etkilemeyen ve parasal genişlemenin reel ekonomik etkilerinin olmadığını savunurken, diğer görüş ise paranın ekonominin tamamlayıcı ve reel etkilere neden olan bir unsuru olduğunu savunmaktadır. Bu iki görüş Schumpeter tarafından reel analiz ve parasal analiz olarak ifade edilen iki geleneğe aittir. Schumpeter tarafından yapılan bu tanımın tarafı olan gelenekler ya da okullar ise reel analizi savunan, Klasik, Neo-Klasik, Monetarist, yeni Klasik ve yeni Keynesyen okulları etrafında toplamıştır. Parasal analizciler ise Marxist, Keynesyen ve post Keynesyen okullardan oluşmuştur (Lavoie, 2006, 2-3; Işık, 2004, 13-14).

2.1. Reel Analiz Görüşü

Bu görüşe göre para yansızdır ve uzun dönem denge reel faktörler tarafından belirlenmektedir. Neo-Klasik iktisat Walrascı Genel Denge yaklaşımı reel analizciler için temel dayanaklardan birisidir. Zira genel denge prensibi aynı zamanda rasyonel birey ve rasyonel kavramlarını da içermektedir. Bu bağlamda tam bilgiye erişebilen iktisadi birimler planlarını piyasa işlemlerinden önce ayarlayabilirler yani uzun dönem dengesi geçerlidir. Bu durumda her bir mal için arz ve talebin eşitlendiği tek bir denge vardır ve iktisadi birimler kendi fayda veya kâr maksimizasyonlarını sağlayıncaya kadar ekonomideki kaynakları ve malları kendi aralarında değiştirebildiklerinden para sadece hesap birimi olarak kullanılmaktadır (Lavoie, 2006, 11; Işık, 2004; 14-15).

Bu görüşün biraz daha uç açıklamasını ise Yeni Paracı/Yeni Klasik İktisat savunmaktadır. Bu görüşe parayı gereksiz olarak görmektedir. Onlara göre piyasa ekonomisinin çalışmasına bir engeldir ve serbest-rekabetçi bir ekonomide devletin finansal sisteme müdahale etmemesi durumunda paraya ihtiyaç yoktur (Işık, 2004; 17).

Monetaristler ise paranın analizinde kısa ve uzun dönem ayrımını benimsemişlerdir. Uyarlamacı beklentilere dayalı Monetarist görüş, paranın kısa dönem reel etkilerini kabul etmekle birlikte uzun dönemde yansız olduğunu savunmaktadır. Onlara göre para arzındaki değişmelerin reel etkilerinin en önemli nedenlerinden bir tanesi emek piyasasında oraya çıkan

para aldanmasıdır. İşçi yanıltması olarak da ifade edilen bu görüş iktisadi birimler/işçiler parasal genişlemenin enflasyon etkilerini hemen fark edemeyeceğinden ücret artışlarını reel gelir artışı olarak düşünerek daha fazla çalışmak isteyebilirler ve bu üretim artışına neden olabilir ancak uzun dönemde para aldanması son bulacaktır. Yani uzun dönem dengesi reel değişkenler tarafından belirlenecektir (Lavoie, 2006, 13; Işık, 2004; 16-17).

Yeni Keynesyen görüş paranın yansız olmadığını savunmakla birlikte asimetrik bilgi ve ters seçime bağlı olarak ödünç verilebilir fonların etkin dağılmadığını savunmaktadırlar. Onlara göre kredi piyasaları mal piyasaları gibi arz ve talep analizine göre ele alınmamalıdır. Çünkü bu piyasada borç alanlar ve borç verenler eşit bilgiye sahip değildirler. Asimetrik bilgi, bu piyasadaki karar vericileri tam bilgiye sahip olanlar ve olmayanlar olmak üzere ikiye ayırmaktadır. Bu durum bankaların aracı rollerini önemli hale getirmektedir. Ayrıca bankalar asimetrik bilgi ve ahlaki tehlikeye dayanarak kredi vermemeyi yani kredi tayinlemesini tercih edebilirler ve bu kredi genişlemesinin tavanını oluşturmaktadır. Öte yandan yeni Keynesyenler para arzının dışsal olduğunu ve ödünç verilebilir fonlar teorisini kabul ettiklerinden reel analiz okulları arasında yer almaktadırlar (Lavoie, 2006, 13; Işık, 2004; 22-26).

2.2. Parasal Analiz Görüşü

Parasal analizci görüş parasal sektör ve reel sektör ayırımına ve paranın yansızlığına karşıdırlar. Moore (1988) de belirtildiği gibi parasal analiz görüşü reel analizcilerden farklı olarak içsel para arzını savunmaktadırlar. Bu görüşe göre para kapitalist ekonominin önemli bir unsurudur ve reel ekonomiyi tamamlamaktadır.

Örneğin Marx kapitalistlerin üretim yapmadaki amaçlarının ürettikleri malları diğer üretilmiş mallarla değiştirmek yani takas değil, para-kapitaline dönüştürmek yani kar elde etmektir.

Keynes ise geleneksel teoriyi paranın üretim teorisine sahip olmadıkları için yetersiz bulmuştur. Ona göre geleneksel teori gerçekte olanı temsil etmeyen takas ekonomisine dayandığından hatalı çıkarımlar yapmaktadır. Gerçekte olanı doğru biçimde açıklamak için ise parasal üretim teorisine ihtiyaç vardır. Tıpkı Marx gibi Keynes de, kapitalist sistemde girişimcilerin en önemli amacının para kazanmak olduğunu savunmuştur. Dolayısıyla Keynes parasal faktörlerin ekonominin genel gidişini önemli ölçüde etkilediğini öne sürmüştür (Işık, 2004; 26-28).

Post Keynesyen ve onların içinde çıkan Modern Para teorisi yaklaşım reel ve parasal sektör ayırımına karşı çıkmıştır. Onlara göre para ve üretim bir bütündür. Parasal genişleme olmaksızın büyüme gerçekleşemez. Üretim parasal genişleme arasındaki ilişki ise kredi mekanizmasına dayanmaktadır. Kapitalistlerin yatırım kararları kredi talebini ortaya çıkartmaktadır. Yani kredi genişlemesi üretim-yatırım kararının bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Üretimin finansmanı krediyle sağlanmaktadır. Bankaların sağladıkları bu finansman aynı zamanda müşterilerinin bankada mevduat hesabına sahip olmalarına neden olmakta yani kredi mevduat yaratmaktadır (Kholer, 2022; Işık, 2004 ve 2009).

Para kavramını açıklayan post Keynesyen yaklaşımlardan birisi de vergiye dayalı para görüşüdür. Bu alternatif kuram Knapp'in "devlet para teorisi", Keynes'in "temsili para", Lerner'in "fonksiyonel maliye", Goodhart ve Wray'ın "Chartalist yaklaşım" veya "vergiye dayanan para" görüşlerinin hepsini kapsamaktadır. Dolayısıyla Vergiye dayalı para yaklaşımı

eskiye dayanmaktadır. Smith, Keynes, Knapp, Innes, Lerner, Tobin, Goodhart, Minsky, Wray, Frostater, Wosler, Kregel, Tcherneva gibi birçok iktisatçı benzer fikirler ileri sürmüşlerdir (Işık, 2009).

Wray (2003) çalışmasına göre paranın evrimi kamu harcamalarının parasallaştırması ve vergi koyma yetkisi ile ilişkilidir. Yani vergilerin hangi para birimiyle ödendiği temel belirleyicidir.

Lerner (1947) de benzer biçimde vergi ve/veya diğer yükümlülüklerin ödendiği varlığın para olarak kabul edileceğini belirtmiştir. Ona göre paranın en önemli özelliği, kamu tarafından genel kabul edilmesidir.

Dolayısıyla Vergiye Dayalı Para Görüşü (VDP) ve Chartalist para görüşünü temel almakta, Knapp ve Lerner'in görüşlerine dayanmaktadır (Işık, 2009). Modern Para Teorisi de bu görüşü desteklemektedir. Devlet, vatandaşlarına vergi koyar, bu verginin kendi ihraç ettiği para ile ödenmesini kabul eder ve vatandaşların bu parayı temin edecekleri koşulları belirleyerek bu paranın değerini belirler (Tymoigne, 2014)

Vergiye dayalı para görüşüne göre egemen paraya sahip olan ülkelerde devletin harcama yapmak için veriye ihtiyaçları yoktur. Kaldı ki iktisadi birimler vergilerini ödemek için devletin parasına ihtiyaç duyarlar. Dolayısıyla kamunun harcamalarının parasallaşması önünde hiçbir engel yoktur. Devlet bu parayı ihraç etme tekeline sahip olduğundan, harcamalarını vergilerle finanse etmesine de gerek yoktur. MMT devletin önce harcama yaptığını sonra vergi topladığını savunmaktadır. Kamu harcamalarının asıl finansmanı sıfır faizli ve sonsuz vadeli bu paradır (Tymoigne, 2014; Wray, 2012).

Görüldüğü gibi para kavramı üzerine olan tartışmalar aynı zamanda paranın üretimi ve bankaların bu süreçteki rollerine ilişkin farklı görüşlere dayanmaktadır. Bu çerçevede parayı üretimden çıkaran ve bankalara aracılık rolü veren reel analizci görüşe karşılık, parasal görüş parayı üretim sürecinin bir parçası olarak görmektedir. Bu nedenle parasal görüş bankaları aracı değil parayı üreten kurumlar olarak görmektedir. Dolayısıyla bu çalışmanın takip eden ikinci bölümünde bankaların modern ekonomilerdeki rollerine yer verilmiştir.

3. Bankacılık Sisteminin İşlevi Üzerine Tartışmalar

Bankaların ekonomi içindeki rollerine ilişkin üç farklı görüş vardır. Bunlardan birincisi bankaların para yaratan kurum oldukları görüşü, diğeri bankaların kısmi rezerve dayalı parayı çoğaltan kurumlar olduğu görüşü ve sonuncusu ise bankaların ödünç verilebilir fon piyasasında aracı olduklarına yönelik görüştür.

Bu görüşleri savunan iktisatçılar arasında keskin bir ayırım yapmak mümkün iken bazı istisnalarda dikkat çekmektedir. Örneğin Keynes erken dönemlerde yani Keynes (1924), bankaların parayı yaratan kurumlar olduğunu savunurken daha geç dönemlerde Keynes (1936), bankaların aracı kurum olduğunu belirtmiştir (Bossone, 2021; Werner, 2014).

Son dönem akademik literatürde bankalar finansal aracılar olduğu görüşü oldukça yaygındır. Buna göre bankaların kredi/para yaratma güçleri yoktur; ancak daha önce mevduat veya hisse senedi veya tahvil ihracı yoluyla elde ettikleri fonlarla varlık satın alabilmektedirler.

Bankaların salt finansal araçlar olduğu görüşü, bankaların kredi araçları olarak faaliyetlerinin, ödünç alınan paralarının ödünç verilmesiyle karakterize edildiğini belirten Von Mises (1912) kadar eskidir. Gurley ve Shaw (1960), bankaların para yaratma gücüne sahip olduğu fikrini reddederek bankaların, sahip oldukları varlık sınıfına göre, mevduat toplamalarını sağlayan çoklu özel yükümlülükler yaratmaya giriştiklerini ifade etmiştir² (Bossone 2021).

Finansal aracılık teorisi aynı zamanda, ödünç verilebilir fonlar teorisine dayanmaktadır. Teori, parasal aktarım için bankacılık kredi kanalı önermektedir. Teoriye göre bankalar, yükümlülükleri farklı vade ve likidite ile varlıklara dönüştüren, borçluların geri ödeme kapasitesini ve fiili geri ödemelerini izleyen finansal araçlardan başka bir şey değildir.

Para ve bankacılık üzerine yaygın olarak okunan ders kitapları, örneğin Cecchetti, (2008); Matthew ve Thompson, (2005) ve makroekonomideki en popüler ders kitaplarından olan Mankiw (2019) bankaları ödünç verenlerle ödünç alanlar arasındaki araçlar olarak tanımlamaktadırlar.

Ancak son yıllarda bu görüşe karşı çalışmalar da artmaya başladı McLeay vd (2014) ve Jakab ve Kumhof (2015) çalışmalarını buna örnek verebiliriz. McLeay vd (2014), para yaratmanın popüler yanlış anlamalardan farklı olduğunu bankaların aracı kurum olarak hareket etmediklerini, aksine kredi vererek mevduat yarattıklarını ileri sürmüştür. Jakab ve Kumhof (2015) bankaların kredi ve mevduat girişlerini eşleştirerek, bankaların kredi vererek yeni mevduat yarattıklarını kabul etmişlerdir. Öte yandan, ticari banka tarafından para yaratılması, en azından 1970'lerden beri ifade edilmektedir.³

² Fama (1980), Diamond ve Dybvig (1983), Bernanke ve Blinder (1988), Riordan (1993), Bernanke ve Gertler (1995), Kashyap vd. (2002) ve daha yakın zamanda Brunnermeier ve Sannikov (2016) ve IMF'den Adrian ve Mancini-Griffoli (2019) bankaların finansal aracı olduğunu savunan temel makalelerdir diyebiliriz (Bossone, 2021).

³ Bankaların para yaratan kurumlar olduğu görüşünü çok daha eskilere dayandırabiliriz. Werner (2014)'de konuyla ilgili aşasındaki örnekler verilmiştir.

"Somut bir ifade olarak Örneğin Wicksell (1907) Bankalar, kredi verme işinde sadece kendi sermayeleriyle sınırlı değildir; bunlar, en azından hemen, herhangi bir sermaye ile sınırlı değildir; neredeyse tüm ödemeleri ellerinde toplayarak, gerekli parayı kendileri yaratırlar.

Tüm ödemelerin banka hesaplarında transfer yoluyla yapıldığı saf bir kredi sisteminde, bankalar her an herhangi bir miktarda, ne kadar küçük olursa olsun, faiz oranında kredi verebilirler.

Gelecekteki çıktı sertifikası veya girişimcinin vaatlerine dayalı olarak satın alma gücü ödülü gibi bir şey aslında var. Bankacının girişimci için gerçekleştirdiği ve girişimcinin elde etmek için yaklaştığı hizmet budur. bankacı....(Bankacı) aracı olmaz, ama kredi üreticisi, yani kendisi girişimciye ödünç verdiği satın alma gücü.... Büyük bir günah işlemeyen bankacının para yarattığı söylenebilir.

McLeod (1905) bankaların kredi vererek mevduat yarattıklarını ve mevduatların nakitten farksız olduğunu yani para olarak kabul edilmesi gerektiğini savunmuştur.

Schumpeter (1912) Gelecekteki çıktı sertifikası veya girişimcinin vaatlerine dayalı olarak satın alma gücü ödülü gibi bir şey aslında var. Bu, bankacının girişimci için yaptığı ve elde etmek için girişimcinin bankacıya yaklaştığı hizmettir....(Bankacı) aracı değil, kredi üreticisi olacaktır, yani krediye verdiği satın alma gücünü kendisi yaratacaktır.

Keynes (1931) Bir banka mevduatının, tasarrufları temsil eden nakit mevduatı veya harcamaları karşılamak için gerekli olan süre için gerekli olmayan tutarlar yoluyla halk tarafından yaratıldığını düşünmek doğal değildir. Ancak mevduatların büyük kısmı bankaların kendi eylemlerinden kaynaklanmaktadır, çünkü kredi vererek, kredili

Davidson (2011) finansal sistemde bankaların rolü ile banka dışı finansal kesimin rolleri arasında farklılıklar olduğunu belirtmiştir. Bu çerçevede bankalar para yaratan kurumlarken banka dışı finansal kesim ise aracı kurumlardır. Bankalar kredi yaratmak için mevduata ihtiyaç duymazlarken banka dışı finansal kesimin kredi vermek için mevduata ya da bir fona ihtiyacı olduğu açıktır.

Moore (1983) gibi post-Keynesian ekonomistler benzer biçimde bankaların kredi yaratan kurumlar olduğunu ileri sürmüşlerdir. Werner'de (2016, 2014) çalışmalarında konu daha ayrıntılı biçimde açıklanmaktadır. Werner'e göre, bankalar tıpkı banka dışı kuruluşlar gibi brüt kredi yaratır, ancak banka dışı kuruluşların aksine, bu kredi başka yerlerdeki kredi bakiyelerinde eşit bir azalma ile dengelenmez ve kredi artışı mevduatta net pozitif bir artış sağlamaktadır⁴.

Öte yandan bankalar yeni krediler vererek para yarattıklarında, yeni oluşturulan mevduatlar için rezerv bulmak zorundadırlar. Bankalar zorunlu karşılıklar için gerekli fonları; merkez bankasından, bankalar arası piyasadan ve bilançoda hemen tasfiye edilebilecek ipoteksiz varlıklardan ya da mevduat toplayarak sağlayabilirler (Mc Leay vd, 2014).

Herhangi bir bankanın para piyasasındaki pazar payının büyümesi haline yani bankanın tahsilattaki payı büyüdükçe, banka kaynak yaratma maliyetinden tasarruf eder. Banka mudi tabanını genişletip çeşitlendirdikçe, kendi defterlerine ödediği ödemelerin hacmini ve değerini artırabilir mevduat çekimlerindeki finansmanını daha iyi dengeleyebilir (Bossone, 2021).

Toparlayacak olursak ilk iki bölümde para arzının artış süreci ve bankacılık sisteminin rolü konusundaki Ortodoks ve Heterodoks tartışmalara ve bu çerçevede Ortodoks-Ana Akım ders kitaplarındaki yanlışlığa kapı açmaya çalıştık.

Bu yanlış paranın tanımından başlayarak bankaların finansal aracı kurumlar olduğu görüşüne ve hatta merkez bankalarının görevinin fiyat istikrarını sağlamak olduğu görüşüne kadar bütün Ortodoks/Ana Akım ders kitaplarında yer almaktadır. Ana akım ders kitaplarında bankaların aracı kurum olarak para arzı üzerindeki etkileri ise kısmi rezerv bankacılığı çerçevesinde anlatılmaktadır. Bankaları kar amacıyla hareket eden ve topladıkları mevduatların bir kısmını karşılık olarak ayırarak geri kalanı kredi olarak veren aracı kurumlar olarak gösteren Ana Akım ders kitaplarına göre banka bilançoları pasiften aktife doğru işlemektedir (Rochon ve Rossi, 2016).

Gerçekte ise banka bilançoları aktiften pasife doğru çalışmaktadır. Üçüncü bölümde yer alan bilanço gösterimi bu gerçeği ortaya koymaktadır.

mevduat hesabından para çekilmesine izin vererek veya menkul kıymet satın alarak bir banka, defterlerinde mevduata eşdeğer bir kredi yaratır”.

⁴ Werner (2014) tarafından açıklandığı ve yukarıda tartışıldığı gibi, bankalar ve salt finansal araçlar arasındaki en önemli fark, yalnızca bankaların (aracıların değil)- düzenlemelere göre- borçlularının banka mevduat hesaplarına yeni düzenlenen mevduat talepleri ile kredi verebilmesidir. Mevzuatın izin verdiği bu özel hesap yapısı, bankalara yeni varlıklar (krediler) ve eşdeğer yeni yükümlülükler (mevduat) yaratmalarına izin vererek para "yaratma" yetkisini verir.

4. Bankaların Para Yaratma Sürecinin Muhasebe Kaydı Üzerinden Analizi

Bu çalışma yukarıda özetlediğimiz biçimde, ana akım ders kitaplarında bankaların aracı kurum oldukları ve mevduat toplayarak kredi verdikleri görüşünün hatalı olduğunu anlatmak istemektedir. Çalışmanın bu bölümü kredi mevduat ilişkisinin doğru biçimini bilanço kayıtları üzerinden açıklamaya ayrılmıştır. Öncelikle ana akım ders kitapları üzerinden yapılan anlatıya bir göz atalım. Örneğin Heffernan (1996) bu durum şu biçimde ifade edilmektedir:

“Özetlemek gerekirse, tüm modern bankalar borç alanlar ve borç verenler arasında aracı olarak hareket ederler, ancak bunu geleneksel mevduat alma ve bu mevduatların bir yüzdesini borç verme işlevinden ücrete dayalı finansal hizmetlere kadar çeşitli farklı şekillerde yapabilirler”.

Engin Yılmaz (2020) tarafından aktarılan biçimde Neo-Klasik iktisadın bankacılık sistemine bakışı ise aşağıdaki gibidir:

“Neo-klasik iktisadın paranın nasıl yaratıldığına ilişkin görüşlerinin temeli kısmi rezerv bankacılığına (fractional reserv banking) ve onun uzantısı olan para çoğaltanına (money multiplier) dayanır. Neo-klasik iktisadın paranın nasıl yaratıldığına ilişkin görüşleri Samuelson’un 1948 tarihli ekonomi kitabında (Economics An Introductory Analysis) ilk kez somut bir biçimde dile getirilmiştir⁸. Söz konusu kitabın 323. sayfasında, banka mevduatları nasıl yaratılır başlığı altında neo-klasik iktisadın benimsediği görüş anlatılmıştır. Yazara göre, bankaların kredi vererek mevduat yaratmaları imkânsızdır. Bankalar müşterilerinden nakit para alıp, bu paranın bir kısmını zorunlu karşılık olarak ayırıp geri kalan kısmını ise kredi olarak vermektedir”.

Engin Yılmaz tarafından bahsedildiği biçimiyle Neo-Klasik İktisadın tanımladığı mevduat-kredi ilişkisinin muhasebe kaydı açısından gösterimi ise Tablo 1 ve Tablo 2 de yer almaktadır:

Tablo 1: Banka A Kredi –Mevduat İlişkisi

Banka A Müşterisi Ahmet Bey Bankadaki Hesabına 2000TL yatırır.			
AKTİF (VARLIK)		PASİF (YÜKÜMLÜLÜK)	
Nakit	2000 TL	Mevduat	2000 TL
Banka A kendisine yatırılan bu mevduatı bir başka müşterisi Mehmet beye kredi olarak açar. Merkez Bankası tarafından kanuni karşılık oranı %20 olarak belirlenmiştir.			
Kanuni Karşılık	400 TL	Mevduat	2000 TL
Kredi	1600 TL		

Kaynak: Engin Yılmaz (2020, 56) referansıylayazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 2: Banka B Kredi –Mevduat İlişkisi

Banka A'dan kredi alan Mehmet Bey Banka B'de mevduat hesabı açar.			
AKTİF (VARLIK)		PASİF (YÜKÜMLÜLÜK)	
Nakit	1600 TL	Mevduat	1600 TL
Banka B kendisine yatırılan bu mevduatı bir başka müşterisi Cemil Beye kredi olarak açar. Merkez Bankası tarafından kanuni karşılık oranı %20 olarak belirlenmiştir.			
Kanuni Karşılık	320 TL	Mevduat	1600 TL
Kredi	1280 TL		

Kaynak: Engin Yılmaz (2020, 56) referansıylayazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 1 ve Tablo 2 incelendiğinde, Ana Akım/Ortodoks iktisat bankaların kredi yaratmasını yükümlülük artışına bağlamaktadır. Parasal genişlemenin ne kadar olacağı ise zorunlu karşılık oranına bağlıdır. Bu örnekte ana akım anlayışa göre bankacılık sistemi $1/r = 2000/0.20 = 10$ 000TL kredi üretebilecektir.

Ana akım kimsi rezerv bankacılığı ve para çoğaltanı mekanizması görüşü aynı zamanda banka rezervleri kontrol edilebildiğinde merkez bankalarının para arzını kontrol edebileceğini savunmaktadır. Ana akım ders kitaplarında bu görüşe sıklıkla yer verilmektedir (Rochon ve Rossi, 2016).

Gerçekte ise para/kredi çoğaltanının çalışabilmesinin birkaç koşulu vardır; Tablolardan da görülebileceği üzere bankaların kredi vermeleri için kendilerine mevduat yatırılması gerekmektedir. Ayrıca sistem dışında para transferi olmamalıdır. Krediler mutlaka harcanmalı ve para mutlaka bankacılık sisteminin dışına çıkmamalıdır (Yılmaz, 2020; Rochon ve Rossi, 2016).

Ancak kısmi rezerv bankacılığın asıl önemli sorunu yönteminden kaynaklanmaktadır. Merkez Bankası zorunlu karşılık oranını % 0 olarak ilan ederse bu sisteme göre bankaların yukarıdaki örnekte olduğu gibi 2000TL mevduatla sonsuz para yaratması mümkün olabilecektir. Engin Yılmaz (2020) de belirtildiği üzere:

“Son olarak, Yeni Zelanda ve Kanada’da zorunlu karşılıkların “0” olduğunu ve Amerikan Merkez Bankasının (FED) 15.03.2014 tarihli kararıyla zorunlu karşılık oranlarını “0” a indirdiğini belirtmeliyiz. Bu teoriye göre bankaya yatırılan az miktarda mevduat ile sonsuz kredi yaratabilecektir. Para çoğaltanı teorisi böylece çökmüştür”.

İngiltere Merkez Bankası tarafından 2014 yılında yayınlanan üç aylık bülten kısmi rezerv bankacılığına ve bankaların aracı kurum olduğu düşüncesine eleştirilerle doludur. Örneğin söz

konusu bültende kısmi rezerv bankacılığına yönelik şöyle bir eleştiri getirilmiştir (McLeay vd, 2014):

“Halkın elindeki paranın büyük çoğunluğu banka mevduatı şeklini alır. Ancak banka mevduatı stokunun nereden geldiği genellikle yanlış anlaşılır. Yaygın bir yanlış, bankaların sadece aracı olarak hareket ederek, tasarruf sahiplerinin onlara yatırdığı mevduatları ödünç vermesidir. Bu görüşte mevduatlar tipik olarak hane halkının tasarruf kararları ile "yaratılır" ve bankalar daha sonra bu mevcut mevduatları borçlulara, örneğin yatırımı finanse etmek isteyen şirketlere veya ev satın almak isteyen bireylere ödünç verir. Aslında, hane halkları banka hesaplarında daha fazla para biriktirmeyi seçtiğinde, bu mevduatlar, aksi takdirde mal ve hizmetlerin ödemesi için şirketlere gidecek olan mevduatların pahasına gelir. Tasarruf, tek başına bankaların borç verebileceği mevduatları veya “mevcut fonları” artırmaz. Aslında, bankaları sadece aracı kurum olarak görmek, gerçekte modern ekonomide ticari bankaların mevduat parasının yaratıcıları olduğu gerçeğini görmezden gelmektir”.

Nitekim bankalar itibari para ile ödünç verdikleri parayı yeni çıkarılan vadesiz mevduatlar şeklinde yaratırlar ve bunun için merkez bankası rezervlerine ihtiyaç duymazlar. Kendilerine ödünç verilen fonları borçluların hesaplarına borç vererek basitçe kendi vadesiz mevduat yükümlülüklerini yaratırlar; böyle bir yaratma işlemiyle, yeni yükümlülükler ve varlıklar aynı anda bankanın bilançosuna kaydedilir. (Bossone, 2021).

Tüm bu bilgiler ışığında bankaların kredi yaratma işlemlerinin muhasebe kaydı aşağıdaki Tablo 3 de gösterildiği gibidir.

Tablo 3: Bankaların Kredi Yaratımı

Müşteri Mehmet Bey A Bankasından 2000 TL kredi çekmek istesin.			
AKTİF (VARLIK)		PASİF (YÜKÜMLÜLÜK)	
Banka A mevduat	2000 TL	Banka A'ya Kredi Borcu	2000 TL
Banka A'nın Bilanço Gösterimi			
VARLIK		YÜKÜMLÜLÜK	
Müşteriye Verilen Kredi	2000 TL	Müşteri Mehmet'in Mevduatı	2000 TL
Banka A kredi vererek Mehmet Bey hesabına açtığı 2000TL mevduat için %20 Kanuni Karşılığı 14 gün içinde ayırması gerekmektedir. Bunu sağlayabileceği en önemli kaynak merkez bankasıdır. Bunun dışında banka bankalar arası piyasadan yani rezerv para fazlası olan diğer bankalardan borçlanarak ya da diğer bankalardan mevduat çekerek de kanuni karşılık oranını temin edebilir. Merkez bankasından temin durumunda muhasebe kaydı aşağıdaki gibi olacaktır.			
Merkez Bankası Kaydı			
VARLIK		YÜKÜMLÜLÜK	
Banka A'dan Alacaklar	400 TL	Banka A'nın Mevduatı	400 TL
Bu yapılan işlemin Banka A'nın bilançosundaki gösterimi ise şu biçimdedir:			
Kanuni Karşılığın Merkez Bankasından Temini Durumunda			
VARLIK		YÜKÜMLÜLÜK	
Merkez Bankası Hesabı	400 TL	Merkez Bankasına Borçlar	400 TL

Kaynak: Engin Yılmaz (2020, 56) referansı ile yazar tarafından oluşturulmuştur.

Banka artık Mehmet Bey'e 2000TL kredi yaratmıştır. Görüleceği üzere bu krediyi yaratmak için ilk örnekte olduğu gibi Ahmet Bey'in mevduatına ihtiyacı yoktur. Türk banka muhasebesi çerçevesinde bu yapılan işlemin örnek gösterimi ise aşağıdaki gibidir.

Bu örnek için yine Engin Yılmaz (2020) çalışmasına başvuracağız⁵. Yılmaz (2020) de muhasebe kayıt bilgisine Türkiye Bankalar Birliğinin 2018 yılında hazırladığı “Banka Muhasebesi İlkeler ve Uygulamalar” kitabından ulaşmıştır. Gösterim aşağıdaki gibidir.

⁵ Benzer bir örneği Rochon ve Rossi, (2016) da yer alan örnekten kurgulayabiliriz. Buna göre, Ahmet bey’in araba satın almak istediğini ve bunun için Banka A’dan 300 bin TL kredi kullandığını varsayalım. Bu işlemin muhasebe kaydı aşağıdaki gibi olacaktır:

Tablo X: Ahmet Bey Taşıt Kredi; Banka A Kaydı

AKTİF (VARLIK)		PASİF (YÜKÜMLÜLÜK)	
Taşıt Kredi	300 bin TL	Mevduat; Ahmet Bey	300 bin TL

Kaynak: Rochon ve Rossi, 2016, ss:106

Ahmet Bey kredi ile sağladığı 300 bin TL’yi otomobil galerisi sahibi Semih Bey’in hesabına aktarır. Semih Bey Banka C ile çalışıyor olsun. Bu işlemin muhasebe kaydı Tablo Y de gösterildiği gibi olacaktır.

Tablo Y: Otomobil Satış İşlemi Banka A ve Banka B Arasındaki Muhasebe Kaydı

Banka A: Alıcının Bankası		Banka C: Satıcının Bankası	
Aktif	- Pasif	Aktif	-Pasif
Taşıt Kredisi	Satıcı Bankasına Borç Takası	Alıcının Bankası İle Borç Takası	Satıcı Semih Bey’in Mevduat Hesabı
Günün sonunda alıcının bankası 300 bin TL likidite açığı verirken satıcının bankası likidite fazlası verecektir. Alıcının bankası bu açığı bankalar arası piyasa yoluyla satıcının bankasından karşılayabilir. Dolayısıyla her iki banka için alış satış işleminin muhasebe dengliği şu biçimde tamamlanmaktadır:			
Taşıt kredi	Banka C’den alınan kredi	Banka A’ya kredi tahsisi	Semih Bey mevduat hesabı
300 bin TL	300 bin TL	300 bin TL	300 bin TL
Eğer alıcının bankası, Banka A likidite açığını bankalar arası piyasadan karşılayamaz ise son ödünç veren olan merkez bankasına başvuracaktır. Bu durumda yapılan işlemin muhasebe kaydı ise şu biçimde olacaktır:			
Taşıt kredi	Merkez Bankasından sağlanan kredi	Banka C’nin Merkez Bankasındaki mevduatı	Semih Bey’in mevduat hesabı
300 bin TL	300 bin TL	300 bin TL	300 bin TL
Bu işlemin merkez bankasındaki kaydı ise aşağıdaki gibi olacaktır:			
Aktif		Pasi	
Banka A için yaratılan merkez bankası avansı		Banka C’nin merkez bankasındaki mevduatı	
300 bin TL		300 bin TL	

Kaynak: Rochon ve Rossi, 2016, ss:106-111.

Her iki tablodan da görüldüğü gibi Banka A’nın Ahmet Bey tarafından talep edilen taşıt kredisini vermek için örneğin Mehmet Bey’in mevduatına ihtiyacı yoktur. Ahmet Bey ve satıcı Semih Bey arasındaki para ilişkisi ise her ikisinin bankaları yani Banka A ve Banka C arasında mevduat aktarımından başka bir şey değildir. Bu süreçte merkez bankasının rolü son ödünç veren olmaktadır ve bu rolü finansal istikrarı sağlamak içindir.

116 KISA VADELİ AÇIK DİĞER 2.000

KREDİLER

116 20 Tüketici Kredileri

116 202 İhtiyaç Kredisi

300 TASARRUF MEVDUATI

(VADESİZ)

300 00 Sabit Faizli 2.000

Kaynak: Cemal İbiş (Özgür Çatıkkaş ve Neşe Çoban Çelikdemir), *Banka Muhasebesi İlkeler ve Uygulamalar, İlk Baskı, Türkiye Bankalar Birliği*, 2018 Temmuz, s.188.

Kaynak Aktarım: Engin Yılmaz (2020, 62).

Biz yine Tablo 3 örneğimize geri dönelim. Mehmet Bey Banka A'dan aldığı 2000TL krediyi borcunu ödemek üzere Cemil Bey'in bankası olan Banka B'ye havale etsin. Bu durumda Banka A'nın aktifinde rezerv parası pasifinde ise mevduatı azalır. Gösterimi Tablo 4 olduğu gibidir.

Tablo 4: Banka A'da Açılan Kredinin Banka B'ye EFT Edilmesi

AKTİF (VARLIK)		PASİF (YÜKÜMLÜLÜK)	
Merkez Bankası Hesabı	- 400 TL	Mevduat; Mehmet Bey	-2000 TL
Krediler	2000 TL	Merkez Bankasına Borçlar	+400 TL
Banka B de Yapılan Muhasebe Kaydı			
Merkez Bankası Hesabı	+ 400 TL	Mevduat; Cemil Bey	+2000 TL

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Kredi kullandıran A Bankası bu mevduat çıkışı sonrası kendini yeniden fonlamıştır. Zira A Bankasının aktifinde kullandırılan krediler, pasifinde merkez bankasına borçlar, Banka B de ise aktifinde rezerv para, pasifinde mevduat kalmıştır. Banka B elde ettiği rezerv parayı merkez bankasına borç vererek değerlendirebilir. Sistemin toplamına Merkez Bankası'nın net fonlamasının sıfır olduğunu söyleyebiliriz. Bankalar kredi vererek mevduat yani para yaratmışlardır⁶.

Yapılan işlemin Türk Muhasebe çerçevesi içindeki görünümü için ise yeniden Engin Yılmaz (2020)'ye başvuracağız:

“Banka rezervlerinin sistemdeki görevi, daha önce de belirtildiği üzere bankalar arasındaki işlemlerin hızlı bir şekilde gerçekleşmesini sağlamaktır. Şöyle ki; gün içerisinde sık yapılan EFT (Elektronik Transfer) işlemleri banka rezervleri üzerinden gerçekleştirilmektedir”.

A Bankasından B Bankasına Yapılan ETF İşlemi

⁶ Nitekim TCMB (Güney ve Çepni, 2016) çalışmasında Türkiye’de para arzının kredi talebi ile büyüdüğünü öne sürmüşlerdir. Yani kredilerin bankalar tarafından yaratıldığını ifade edilmiştir.

A Bankası:

-----/-----
300 TASARRUF MEVDUATI (VADESİZ) 2.000
300 00 Sabit Faizli

020 T.C. MERKEZ BANKASI
020 00 Vadesiz Serbest Hesap 2.000

-----/-----

B Bankası:

-----/-----
020 T.C. MERKEZ BANKASI 2.000
020 00 Vadesiz Serbest Hesap

300 TASARRUF MEVDUATI (VADESİZ)
300 00 Sabit Faizli 2.000

-----/-----

Kaynak: Cemal İbiş (Özgür Çatıktaş ve Neşe Çoban Çelikdemir), **Banka Muhasebesi İlkeler ve Uygulamalar**, İlk Baskı, Türkiye Bankalar Birliği, 2018 Temmuz, s.251-252.

Kaynak Aktarım: Engin Yılmaz (2020, 63).

Tüm bu örneklerde görüldüğü gibi bankaların mevduat toplayarak kredi verdiği görüşü büyük bir yanılgıdan veya yanlış aktarımdan ibarettir. Bankalar kredi vererek yeni mevduat yaratmaktadırlar. Bu durumun bir istisnası ise kriz dönemlerinde ortaya çıkmaktadır. Kriz döneminde örneğin Fed miktarsal gevşeme (QE; Quantative Easing) yaparak devlet tahvillerini ve mortgage tahvillerini satın almıştır (Yılmaz, 2020).

QE, para politikasının odak noktasının para miktarına kaymasını içerir: merkez bankası, geniş para yaratılması ve merkez bankası rezervlerinin miktarında buna karşılık gelen bir artışla finanse edilen bir miktar varlık satın alır. Varlıkların satıcıları, devlet tahvilleri yerine yeni oluşturulan mevduatlara sahip olacaklardır. Dolayısıyla tutmak istedikleri diğer varlıklara kıyasla, istediklerinden daha fazla nakit sahibidirler. Bu nedenle bu yeni mevduatları kullanarak, örneğin şirketler tarafından ihraç edilen tahvilleri ve hisse senetlerini satın almak yoluyla portföylerini yeniden dengelemek isteyeceklerdir ve bu 'sıcak patates' etkisine yol açacaktır (Mc Leay vd, 2014).

Söz konusu satın almalar finansal piyasalara para akışına neden olarak varlıkların değerini artıracak ve borsada yer alan şirketlerin fon toplama maliyetini düşürecektir. Bu biçimde servet büyümesinin daha fazla harcamalara yol açacağı beklentisi ise Fed QE'nin temel argümanını oluşturmaktadır.

Bu nedenle QE, bankacılık sistemine daha fazla rezerv sağlayarak banka kredilerini artırmayı amaçlamaktadır. Örneğin BoE (Bank of England; İngiltere Merkez Bankası) bir emeklilik fonundan 1 milyar sterlinlik devlet tahvili satın alındığını düşünün. Bankanın satın alma işlemi gerçekleştirmesinin bir yolu, 1 milyar sterlinlik banknot basmak ve bunları doğrudan emeklilik fonuyla takas etmek olabilir. Ancak bu kadar büyük miktarda banknotla işlem yapmak pratik değildir. Bu tür işlemler bu nedenle elektronik para biçimleri kullanılarak gerçekleştirilir.

Emeklilik fonunun İngiltere Merkez Bankası nezdinde rezerv hesabı bulunmadığından, bu para emeklilik fonunun hesabının bulunduğu ticari banka hesabına yatacaktır. Dolayısıyla emeklilik fonunun bankası, devlet tahvilleri karşılığında emeklilik fonuna 1 milyar sterlinlik mevduat kredisi açacaktır. İngiltere Bankası, emeklilik fonunun bankasına rezerv kredisi vererek satın alımını finanse ediyor. Böylece ticari bankanın bilançosu genişlerken yeni mevduat yükümlülükleri, yeni rezervler şeklindeki bir varlıkla eşleşecektir (Mc Leay vd, 2014). Bu işlemin bilanço kaydı ise aşağıdaki biçimde olacaktır:

Tablo 5: Kriz Döneminde Parasal Genişleme

BoE (Bank of England); İngiltere Merkez Bankası			
AKTİF (VARLIK)		PASİF (YÜKÜMLÜLÜK)	
Hazine Senetleri	1 Milyar Sterlin	Banka Rezervleri	1 Milyar Sterlin
Emeklilik Fonunun Çalıştığı Bankası			
AKTİF		PASİF	
Banka rezervleri	1 Milyar Sterlin	Emeklilik Fonu Mevduat Hesabı	1 Milyar Sterlin
Emeklilik Fonu			
AKTİF		PASİF	
Hazine Senetleri	-1 Milyar Sterlin		
Mevduat	1 Milyar Sterlin		

Kaynak: Mc Leay vd, (2014), Engin Yılmaz (2020) çalışmalarından yararlanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 5'ten görülebileceği gibi kriz dönemlerinde merkez bankası varlık alım yoluyla bankacılık sistemine doğrudan mevduat yaratarak parasal genişleme sağlayabilmektedir. Ancak bu işlem bankaların kredi vererek mevduat yarattıkları görüşünü yanlışlayan değil aksine destekleyen bir durumdur diyebiliriz.

5. Sonuç

Ana Akım iktisadın, bankacılık sisteminin ekonomi içindeki rolüne ilişkin görüşleri başta post Keynesyenler olmak üzere birçok Heterodoks okulun eleştirisine neden olmuştur. Bu okulların en temel itirazı ders kitaplarında da sık sık vurgu yapılan bankaların finansal sistem içinde aracı kurum oldukları görüşüne yöneliktir. Post Keynesyen iktisatçılar bankaların aracı kurum olmadıklarını aksine kredi vererek mevduat yaratma yani parasal genişlemeyi etkileme gücüne sahip olduklarını öne sürmektedir.

Post Keynesyen iktisatçıların bankacılık sisteminin ekonomi içindeki rolüne ilişkin görüşleri bu çalışmanın temel motivasyondur. Dolayısıyla çalışmanın temel amacı bankaların finansal sistem içindeki işlevini sorgulamak olmuştur. Çalışma bu bağlamda analizini literatür sorgusuna ve merkez bankalarının görüşlerine dayandırmıştır. Ayrıca bankacılık sistemindeki kredi-mevduat ilişkisinin doğru bilanço kaydının nasıl olması gerektiği de çalışmanın bir diğer amacıdır.

Gerek literatür okumaları gerek merkez bankalarının görüşleri gerekse bilanço kayıtları dikkate alındığında kredi mevduat ilişkisinin doğru biçiminin post Keynesyen iktisatçıların iddialarıyla tutarlı olduğu anlaşılmaktadır.

Çalışma kredi-mevduat ilişkisinin ve bankaların ekonomi içindeki rollerinin doğru anlatımını göstererek ekonomi lisans öğretimindeki yanlışlıkların düzeltilmesi yönünde bir katkı sağlayabileceğini düşünmektedir.

Bu çalışma aynı zamanda ana akım ders kitaplarının dışında başka görüşlerinde olabileceği üzerine bir farkındalık yaratma çabasının ürünüdür. Bu nedenle Türkçe literatüre bir katkı sağlayabileceğimizi düşünüyoruz.

Konu elbette daha geniş bir perspektifte ele alınabilir örneğin bankacılık sistemi hazine ilişkilerinin bilanço gösterimi ve/veya ödemeler dengesi içerisinde bankacılık sisteminin rolünün bilanço gösterimleri ile konu daha fazla genişletilebilir. Aynı zamanda çalışmada ele alınan değişkenler arasında nedensellik sınamaları yapılabilir ve ekonometrik yöntemler kullanılabilir.

Kaynakça

- Bossone, B. (2021). Bank Money Creation and the Payment System. *Post Keynesian Economics Society*. Working Paper. 2117. November.
- Cecchetti, S. G. (2008). *Money, Banking and Financial Markets* (2nd ed.). New York: McGraw-Hill Irwin.
- Davidson, P. (2011). *Post Keynesian Macroeconomic Theory: A Foundation for Successful Economic Policies for the Twenty-first Century*. Edward Elgar. Cheltenham. UK.
- Heffernan, S. (1996). *Modern Banking in Theory and Practice*. Chichester: John Wiley and Sons.
- Güney, İ. E. & Çepni, O. (2016). Endogeneity of Money Supply: Evidence From Turkey. *TCMB Araştırma Notları*. 2016/19. Mayıs.
- Işık, S. (2009). Tam İstihdam ve Fiyat İstikrarı Kapsamında Neo-Liberal Yaklaşımlara Post-Keynesyen Karşı Duruşlar: Devletin Nihai İşveren Olma Rolü. *Ekonomik Yaklaşım*, 20(70), 61-88.
- Işık, S. (2004). *Para, Finans ve Kriz*. Akçağ Yayınları. Ankara.
- Kohler, K. (2022). Capital Flows and the Eurozone's North-South Divide. *Post Keynesian Economics Society*. Working Paper. No. 2211. March. Erişim Tarihi 15.02.2022.
http://www.postkeynesian.net/downloads/working-papers/PKWP2211_InGVzKd.pdf
- Lavoie, M. (2006). *Introduction to Post-Keynesian Macroeconomics*. Palgrave MacMillan. New York. USA.
- Lerner, A. P. (1947). Money as a Creature of the State. *American Economic Review*, 27, 312-317.
- Mankiw, N. G. (2019). *Macroeconomics*, 10th edition. New York: Worth Publishers.

Özkan, Ö. (2022). Bankaların Ekonomideki Roller ve Parasal Genişlemeye Etkilerinin Bilançolar Üzerinden Analizi. *Fiscaoeconomia*, 6(2), 552-571.
Doi: 10.25295/fsecon.1085507

- Matthews, K. & Thompson, J. (2005). *The Economics of Banking*. Chichester: John Wiley and Sons.
- McLeay M., Amar, R. & Ryland, T. (2014). Money Creation in the Modern Economy. *The Bank of England Quarterly Bulletin*, 54(1), 14-27.
- Moore, B. J. (1983). Unpacking the Post Keynesian Black Box: Bank Lending and the Money Supply. *Journal of Post Keynesian Economics*, 5(4), 537-556.
- Moore, B. J. (1988). *Horizontalist and Verticalist: The Macroeconomics of Credit Money*. Cambridge University Press, New York.
- Rochon, L. P. & Rossi, S. (2016). *An Introduction to Macroeconomics: A Heterodox Approach to Economic Analysis*. Edward Elgar. Cheltenham, UK.
- Tymoigne, E. (2014). Modern Money Theory and Interrelations Between the Treasury and Central Bank: The Case of the United States. *Journal of Economic Issues*, 48(3), 641-662. Doi: 10.2753/JEI0021-3624480303
- Werner, R. A. (2016). A Lost Century in Economics: Three Theories of Banking and The Conclusive Evidence. *International Review of Financial Analysis*, 46, July.
- Werner, R. A. (2014). How Do Banks Create Money, and Why Can Other Firms Not Do the Same? An Explanation for the Coexistence of Lending and Deposit-Taking. *International Review of Financial Analysis*, 36(2014), 71-77.
- Wray, R. (2003). The Neo-Chartalist Approach to Money. *The State, The Market and The Euro*. (Edit. Stephanie A.Bell and Edward J.Nell). Edward Elgar, Cheltenham. UK. 89-111.
- Wray, L. R. (2012). State Money. *International Journal of Political Economy*, 32(3), 23-40.
- Yılmaz, E. (2020). Parayı Kim Yaratır?. *Vergi Dünyası*, 1(466). Haziran 2020.
- Jakab, Z. & Kumhof, M. (2015). Banks Are Not Intermediaries of Loanable Funds — And Why This Matters. *Bank of England Working Paper* No. 529, May.

Etik Beyanı: Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara uyulduğunu yazarlar beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Fiscaeconomia Dergisinin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk çalışmanın yazarlarına aittir.

Ethics Statement: The authors declare that ethical rules are followed in all preparation processes of this study. In case of detection of a contrary situation, Fiscaeconomia has no responsibility and all responsibility belongs to the authors of the study.

The Role of Banks in the Economy and Analysis of Their Effects on Monetary Expansion with the Balance Sheet

Özgür ÖZKAN

Extended Abstract

The concept of money and the creation of money or how the increase in the money supply occurs, and whether it is possible for central banks to control the money supply is a very common subject of discussion in the literature. The majority of these discussions are about the role of money in the economy and the place and effectiveness of monetary policy in achieving macroeconomic goals.

Throughout history and around the world, money has taken various forms, from coins like shells, copper ingots, silver and gold in the past to colored paper or polymer and digital bank records today.

There are two accepted forms of money in modern economies. These are the first one is cash money consisting of cash and banknotes and the other is bank deposits.

Of these, cash is a physical form of money, while deposits held in the accounts of a financial institution are a form of digital money and make up the largest share of money in a modern economy. Therefore, deposits are liabilities of banks and other financial institutions. Because depositors can request them back and these institutions are at risk of default.

Money is initially defined as a generally accepted medium of exchange, but of course this is a highly controversial issue. Because there are fundamental differences in the use of money between economics schools in the literature of economics. These debates are between two very basic ideas. While the first of these views argues that money is neutral, that is, it does not affect the economic process and that monetary expansion does not have real economic effects, the other view argues that money is an element of the economy that causes complementary and real effects.

These two views belong to the two traditions expressed by Schumpeter as real analysis and monetary analysis. The traditions or schools that are part of this definition made by Schumpeter have gathered around the Classical, Neo-Classical, Monetarist, new Classical and new Keynesian schools that advocate real analysis. Monetary analysts, on the other hand, are comprised of Marxist, Keynesian, and post-Keynesian schools.

According to the Real Analysis view, money is neutral and the long run equilibrium is determined by real factors. Neo-Classical economics Walrasian General Equilibrium approach is one of the main pillars for real analysts. Because the general equilibrium principle also includes the concepts of rational individual and rationality. In this context, economic units that have access to complete information can adjust their plans before market transactions, that is, long-term balance is valid. In this case, there is a single equilibrium in which supply and demand are equalized for each good, and money is used only as a unit of account since economic agents can exchange resources and goods in the economy until they achieve their own utility or profit maximization.

A slightly more extreme explanation of this view is advocated by New Money/New Classical Economics. This view sees money as unnecessary. According to them, it is an obstacle to the functioning of the market economy and in a free-competitive economy money is not needed unless the government intervenes in the financial system.

The monetary analyst view is against the distinction between the monetary sector and the real sector and the neutrality of money. As noted by Moore (1988), the monetary analysis view, unlike real analysts, advocates the internal money supply. According to this view, money is an important element of the capitalist economy and complements the real economy.

For example, according to Marx, the aim of capitalists in production is not to exchange the goods they produce with other manufactured goods, but to convert them into money-capital, in other words to make profit. Keynes, on the other hand, found the traditional theory insufficient as they did not have the theory of production of money. According to him, traditional theory makes erroneous inferences because it is based on a barter economy that does not represent what is real. A theory of monetary production is needed to accurately explain what actually happens. Just like Marx, Keynes argued that the most important goal of entrepreneurs in the capitalist system is to make money. Therefore, Keynes argued that monetary factors significantly affect the general course of the economy.

The Post Keynesian and the Modern Monetary Theory approach, which emerged within them, opposed the distinction between real and monetary sectors. For them, money and production go hand in hand. Growth cannot occur without monetary expansion. The relationship between production and monetary expansion is based on the credit mechanism. Investment decisions of capitalists reveal the demand for credit. In other words, credit expansion emerges as a result of the production-investment decision. Production is financed by credit. This financing provided by the banks also causes their customers to have a deposit account in the bank, that is, they create credit deposits.

One of the post Keynesian approaches explaining the concept of money is the tax-based money view. This alternative theory encompasses all of Knapp's "state monetary theory", Keynes's "representative money", Lerner's "functional finance", Goodhart and Wray's "Chartalist approach" or "tax money".

As can be seen, the discussions on the concept of money are also based on different views on the production of money and the role of banks in this process. In this framework, in contrast to the real analyst view, which removes money from production and gives banks the role of intermediary, the monetary view sees money as a part of the production process. For this reason, the monetary view sees banks as institutions that produce money, not intermediaries.

This paper aims to explain the views of the endogenous money supply approach through sample bank balance sheets based on the discussions on the concept of money and the process of creating money. The study also aims to reveal the creation processes of state and private money and its representation on balance sheets and to contribute to the limited number of Turkish literature written on this subject.

Our paper is based on the acceptance of post Keynesian economic assumptions. Accordingly, the money supply is endogenous and monetary expansion is from money demand to money

supply. Banks are not intermediary institutions of the money market, they are institutions that directly create money. In other words, post Keynesian argue that money is created by banks, opposing the view of Neo-Classical economics that money is created by central banks and multiplied by banks. Banks create deposits by lending, causing an increase in the money supply.

The concept of state money is also included in this paper. This paper accepts the post-Keynesian view that credit expansion, public deficits and current account surplus are the three main reasons that increase monetary expansion, but examines the expansion that occurs in the form of credit expansion.

As a result, when both the literature readings, the views of central banks and the balance sheet records are taken into account, it is understood that the correct form of the loan-deposit relationship is consistent with the claims of post-Keynesian economists.

The paper thinks that it can contribute to correcting the mistakes in economics undergraduate education by showing the correct explanation of the credit-deposit relationship and the role of banks in the economy.

This paper is also the product of an effort to raise awareness that there may be other views apart from the mainstream textbooks. For this reason, we think that this paper can contribute to the Turkish literature.

The subject can be further expanded with the balance sheet representation of the banking system treasury relations and/or the balance sheet representations of the role of the banking system in the balance of payments. On the other hand, causality tests can be made between the variables discussed in the paper and econometric methods can be applied.